

ANA ŞİRKET İLE BAĞLI ŞİRKETLER ARASINDAKİ BİLANÇO: KONSOLİDE BİLANÇO

Ass. Fevzi SÜRMEİ

I. GİRİŞ

Gittikçe gelişen ekonomik bünye işletmelerin büyümesini zorunlu kılmaktadır. Aslında işletmelerin de temel amacı büyümek olmakla beraber, bu amacı gerçekleştirmenin kolay olmadığı bir gerçektir. Çoğu kez işletmeler mali, ihtisaslaşma ve idari gibi sorunlarla karşılaşır. Sorunlar genellikle işletmeleri birleşmeye veya belirli sermayelerle daha büyük sermayeleri kontrol altına alma amacıyla yatırımlara yöneltmiştir. Bu yönelme sonucunda işletmeler arasında değişik şekillerde ilişkiler doğacaktır. Söz konusu ilişkiler aşağıda tanzim edilecek tabloda şöylece özetlenebilir¹:

<i>İşlem</i>	<i>İşletmelerin Durumu</i>	
	<i>Önce</i>	<i>Sonra</i>
Füzyon (Katılma)	A İşletmesi B İşletmesi	A İşletmesi
Konsolidasyon (Birleşme)	A İşletmesi B İşletmesi	C İşletmesi
Kontrol Hakkının Kazanılması	A İşletmesi B İşletmesi	A İşletmesi (Ana) B İşletmesi (Bağlı)

Dikkat edilecek olursa füzyonda (katılma) B İşletmesi A işletmesinin bünyesinde erimektedir. Başka bir deyişle B işletmesi kişiliğini kaybederek A işletmesine katılmaktadır.

(1) James A. GENTRY, JR, Gleen L. JOHNSON, «Finney and Miller's Principles of Accounting Advanced», (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1971), s. 80.

Konsolidasyonda (birleşme) A işletmesi ile B işletmesi birleşerek ayrı bir işletme olan C işletmesini meydana getirmektedirler. Bu konsolidasyonun sonucu önceleri birer tüzel kişiliğe sahip olan A ve B işletmeleri tek bir tüzel kişi durumuna gelmektedirler.

Son işlem olan Kontrol Hakkını Kazanmada ise A işletmesi B işletmesinin hisse senetlerini işletmenin kontrolünü elde etmek amacıyla satın almaktadır. Fakat bu satın alma B işletmesinin hukuki açıdan tüzel kişiliğini kaybettirmemektedir. Başka bir deyişle A ve B işletmelerinin ayrı ayrı tüzel kişilikleri vardır. Bu işlemin sadece anonim şirketlerde söz konusu olacağı unutulmamalıdır. Zira sermayeleri hisse senetlerine bağlıdır.

Sonuç olarak Füzyon ve Konsolidasyon şeklindeki birleşmelerde birer (A ve C'nin), Kontrol Hakkını Kazanma şeklindeki birleşmelerde ise ayrı ayrı iki (A-Ana, B-Bağlı) işletmenin kişiliğinin varolduğu görülmektedir.

II. ANA ŞİRKET - BAĞLI ŞİRKET

Kontrol hakkını kazanma şeklindeki birleşmede sözü edilen ve birer anonim şirket olan işletmelerden biri, diğer bir veya daha çok anonim şirkete ait hisse senetlerinin bütününe veya çoğuna sahip olabilir. Bu durumda hisse senetlerini elinde bulunduran anonim şirkete «ANA ŞİRKET» (parent company) ve bu ana şirketin kontrolü altında olan diğer anonim şirketlere de «BAĞLI (Filial) ŞİRKETLER» (subsidiary companies) denir.

Ana şirket bazı hallerde bir yatırım şirkettir. Başka bir deyişle sadece bağlı şirketlerin kontrolünü ve yönetimini elinde bulunduran bir yatırımcıdır. Bazı haller de ise kendine ait bir faaliyeti olmakla beraber bağlı şirketler üzerinde de kontrol ve yönetim hakkını sağlayan hisse senetlerine sahip bulunabilir².

Ana şirket-bağlı şirket ilişkisi bir anonim şirketin yönetimi altındaki bazı bölümlerin, yönetimi telinde bulunduran şirket tarafından ayrı ayrı anonim şirketler durumuna getirilmesi işlemiyle doğabileceği gibi herhangi bir anonim şirketin önceden varolan bir

(2) William A. PATON, Robert L. DIXON, «Muhasebenin Temelleri» çev. Mustafa Aysan, (Serment matbaası, İstanbul, 1964), s.838.

başka anonim şirkete ait oylu hisse senetlerinin büyük bir kısmını ele geçirmesi sonucunda da doğabilir.³

A) Ana Şirket-Bağlı Şirket İlişkisinin Nedenleri

Ana şirket-bağlı şirket ilişkisinin pekçok nedenleri vardır. Bu nedenler genellikle bazı amaçların gerçekleştirilmesinden veya bazı olanaklardan yararlanma niyetinden doğduğu görülür. Önemli gördüklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz :

1. Büyük Sermayeleri Kontrol Altına Almak:

Bu amaç ana şirket-bağlı şirket ilişkisini oluşturan en önemli nedenlerdendir. Bir şirketin, diğer bir şirketin kontrolünü ele geçirmesi için temel olan söz konusu şirketin hisselerinin yüzde 51'ni elinde bulundurmasıdır. Fakat hisse senetlerinin geniş bir halk kitlesine dağılmış olması halinde bu hisse senetlerinin yüzde 30'nu hatta yüzde 20 veya yüzde 10'unu elde bulundurmak kontrolünü sağlamak bakımından yeterli olabilir.⁴

Görüldüğü gibi bir şirketin hisse senetlerinin yüzde 51'ni veya bazı durumlarda yüzde 20'sini elde bulundurmakla söz konusu şirketin sermayesinin yüzde 100'ne hakim olunmaktadır. Bunun sonucu olarak da kontrolü eline geçiren ana şirket kaldıraç etkeninden (borçtan yararlanma) yararlanmakta ve bağlı şirkete yaptığı yatırımlarının kârlılığını büyük ölçüde arttırabilmektedir.

2. Uğraşlarda Etkili Yönetim Amacı:

Bazı şirketler genişledikçe genellikle satış ve üretim fonksiyonlarını birbirinden ayırmak isterler.⁵ Bunu da çoğu kez ana şirket-bağlı şirket ilişkisi çevresinde gerçekleştirmek eyilimindedirler. Şirketlerin bu yolu benimsemesi, genişlemenin karşısında bazı fonksiyonlarda azalma olasılığı olan yönetimin devamlı etkili kılınması isteğinin sonucudur.⁶

- (3) Atilla GÖNENLİ, «Bilanço Analizi» (Sulhi Garan Mat. Varisleri Koll. Şti., İstanbul, 1972), s. 127.
- (4) Ralph D. KENNEDY, Stewart Y. McMULLEN, «Finansal Durum Tabloları» çev. Atilla Gönenli, (Serment Matbaası-Istanbul, 1967), s. 222.
- (5) KENNEDY Ralph D., Mc MULLEN, Stewart Y., s. 222.
- (6) Glenn L. JOHNSON, James A. GENTRY, JR., «Finney and Miller's Principles of Accounting Introductory», (Prentice-Hall, Inc., Englewood (Cliffs, New 'ersey, 1971), s. 580.

3. Gelir Vergisini Erteleme Olanakları:

Bu olanak memleketimiz açısından önemli rol oynar. Zira Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Kanununda ana şirket-bağlı şirket ilişkileri ayrıca düzenlenmemiştir. Bu da şirketlere söz konusu kanunların boşluklarından yararlanma olanağını sağlamaktadır. Yararlanma genellikle finansal yönden etkili olmaktadır.⁷

Şöyleki:

Kurumlar Vergisi Kanununun 13. maddesine göre anonim şirketler sadece Kurum kazancı üzerinden kurumlar vergisi öder. Başka bir deyişle anonim şirketler sadece kurumlar vergisi mükellefidir. Gelir vergisi ise ortakların kurum kazancından aldıkları kâr paylarını (menkul sermaye iradı) esas alır. Yani Gelir Vergisi Kanununun 75. maddesine göre ortaklar bu kâr payı üzerinden gelir vergisi öderler.

Anonim şirket yıl içinde elde ettiği kârı bilindiği gibi ortaklara ancak ertesi yıl ödemektedir. Şirket bu ödemeyi yaparken yüzde 20 gelir vergisi tevfiyatı yapar ve bunu ilgili yere muhtasar beyanname ile öder. İşte bu yüzde 20'lik vergiye konu olan matrahı hesaplarırken kanunun tanıdığı bir istisna ana şirket-bağlı şirket ilişkisinde ana şirketin lehinde vergiyi bir yıl erteleme olanağı yaratmaktadır. Bu istisnaya göre anonim şirket statüsünde olan bağlı şirket gelir vergisi tevfiyatı için matrahı hesaplarırken tüzel kişi ortağa (ana şirket) ödenecek kâr payını Gelir Vergisi Kanununun 96. maddesine göre söz konusu matrahtan düşer. Durum böyle olunca bağlı şirket, kârını payları oranında ana şirkete devredecek ve yüzde 20 miktarındaki gelir vergisi tevfiyatını yapmayacaktır. Böylece ana şirket bağlı şirketten elde ettiği bu kâr payını içinde bulunduğu yılın sonunda kazançları arasına alacağından buna ait vergi tevfiyatını bir yıl ertelemiş olacaktır. Örneğin; bağlı şirket 1971 yılında elde ettiği kâr hissesi oranında ana şirkete 1972 yılında gelir vergisi tevfiyatını yapmadan devredecektir. Ana şirket bu kâr payını 1972 yılının kazançlarına dahil edeceğinden buna ait gelir vergisini 1973 yılında ödeyecektir. Böylelikle ana şirket gelir vergisi tutarı kadar parayı bir yıl kullanarak masrafsız bir finansal olanak sağlamış bulunmaktadır.

(7) GÖNENLİ, Atilla, s. 129-30.

4. Diğer Olanaklar:

Bunları da kısaca şu şekilde sayabiliriz;

- Riski dağıtma olanağı.
- Borçlanma müessesesinden daha çok yararlanma olanağı (kredi temellerinin arttırılması).⁸
- Rekabetin yaratabileceği zarardan korunmak.
- Pazar gücünü yükseltme olanağı.

B) Ana Şirket İle Bağlı Şirket İçin Tek Bir Bilanço Gerekli- liği

Ana şirket ile bağlı şirketin hukuken hernekadar ayrı ayrı tüzel kişilikleri varsa da ekonomik bakımdan tek bir bütün gibi kabul edilirler. Bu düşünce açısından bütüne dahil ana ve bağlı şirketlerin finansal durumlarının tek tek incelenmesi yanısıra tek bir ünite şeklinde de incelenmesi gerekir. Zira bu inceleme bütüne ait sermayenin bünyesi, elde edilen gelirin niteliği ve bunlara benzer durumlar hakkında bilgiler göstermesi bakımından yararlı olacak ve aynı zamanda **konsolide finansal tabloların** düzenlenmesini zorunlu kılacaktır.⁹

KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLAR, kontrol hakkı yönünden birbirlerine bağlı fakat ayrı ayrı tüzel kişilikleri olan ana şirket ile bağlı şirketlerin faaliyet sonuçlarını ve finansal durumlarını bir bütün olarak gösteren tablolardır diye tanımlanabilir. Konsolide finansal tablolar;

1. Konsolide Bilanço
2. Konsolide Gelir Tablosu
3. Konsolide dağıtılmamış Kârlar Tablosu

olmak üzere üçe ayrılır. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında söz konusu tablolardan sadece Konsolide Bilanço tanıtılacaktır.

- (8). Doğan BAYAR, İnal Cem AŞKUN, «İşletmecilik Bilimine Giriş» Ders notları, 1971-1972.
- (9) Peyami S. ÇARIKÇIOĞLU, «Konsolide Finansal Tablolar», İşletme Fakültesi Dergisi C. I, s. 2, (Serment Matbaası - İstanbul, 1972), s. 118.

III. KONSOLİDE BİLANÇONUN TANIMI VE MAHİYET

Bilindiği gibi ana şirket ite bağlı şirket ayrı ayrı tüzel kişiliğe sahip bulunmaktadır. Başka bir deyişle herbiri ayrı birer kuruluştur. Bu nedenle herbirinin de birer bilançosu olacağı muhakkaktır. İşte konsolide bilanço söz konusu bilançoların ana şirket ile bağlı şirketin oluşturduğu ekonomik bütünün safi varlığını ifade edecek biçimde birleştirilmeleri sonucunda ortaya çıkan bir bilanço olmaktadır.¹⁰

Konsolide bilanço tanziminde başka bir deyişle ana şirket ile bağlı şirketin bilançoları konsolide edilirken şirketleri birbirinden ayıran sınırlar geçici olarak yok kabul edilirler. Fakat burada dikkat edilecek husus bazı unsurların birkaç defa hesaba katılmasını önlemek olacaktır. Bunun için şirketlerin bilançolarında karşılıklı ilişkiyi temsil eden hesaplar ortadan kaldırılır. Sözgelimi ana şirketin bilançosunda bağlı şirketlerdeki yatırımlar veya iştirakler şeklinde görülen aktif kalemin, bağlı şirketin bilançosunda sermaye olarak görülen pasif kalem (yatırımlarla ilgili olan kısım) ile birlikte ortadan kaldırılması gerekir. Aynı zamanda şirketler arasındaki borçlar ve alacaklarda birbirine mahsup edilir. Fakat bu işlemler, başka bir deyişle bazı hesapların karşılıklı eliminasyonu muhasebe kayıtlarıyla değil sadece bir çalışma tablosu (Konsolide Çalışma Tablosu) üzerinde olmalıdır.¹¹

Görüldüğü gibi konsolide bilanço bir bakıma teoriktir. Fakat bu özelliği hazırlanmasını engellememelidir.¹² Zira ana şirketin yönetimi, kreditorler ve potansiyel hissedarlar yönünden en çok yararlanılan bir tablodur.

Konsolide bilançoda hernekadar ana şirket ile bağlı şirketin üçüncü şahıslarından olan alacakları ile bunlara olan borçları birleştirilip tek bir rakam halinde gösteriliyor ise de ana şirket bağlı şirketlerin borçlarından dolayı sorumlu değildir.

(10) Muzaffer EGESÖY, «Bilanço Doğuşu - Yapısı - Analizi», (Ajans-Türk Matbaası, 1962-Ankara), s. 118.

(11) KENNEDY, Ralph D., Mc MULLEN, Stewart Y., s. 231.

(12) Sabri BEKTÖRE, «Konsolide Bilanço» Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi C. VI, S. I, (Başnur matbaası - Ankara, 1970), s. 132.

IV. KONSOLİDE BİLANÇONUN DÜZENLENMESİ İÇİN GEREKLİ ÖN KOŞULLAR

Bilindiği gibi konsolide bilanço ana şirketin bilançosu ile bağlı şirketlerin bilançolarının birleştirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat bu birleştirmenin yapılabilmesi için ana şirket ile bağlı şirketler arasında bazı koşulların olması gereklidir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz :

1. Ana şirket, bağlı şirketi kontrol edebilecek kadar hisse senedini elinde bulundurmalıdır. Daha önde açıklandığı gibi ana şirket bağlı şirketin hisse senetlerinin yüzde 20'sini veya 30'unu ele geçirmekle de kontrol hakkını sağlayabilmektedir. Fakat kontrol hakkının gerçek manada söz konusu olabilmesi için ana şirketin bağlı şirket hisse senetlerinin yüzde 50'sinden fazlasını elinde bulundurması gerekmektedir. Başka bir deyişle ana şirketin elinde bulunan bağlı şirket hisse senetlerinin miktarı, aynı hisse senetleri toplamının yüzde 51'i ile yüzde 100'ü arasında olmalıdır.

2. Ana şirket ile bağlı şirketin faaliyet konuları birbirine yakın olmalıdır.¹³

Kontrol hakkı yönünden birbirine bağlı bazı şirketlerin faaliyet sahaları değişik olmaktadır. Şöyleki; bir sigorta şirketi boya imal eden bir şirketin hisse senetlerine sahip (yüzde 50'den fazla) olabilir veya ilaç imal eden bir şirket buzdolabı imal eden bir şirketin yönetimini elinde bulundurabilir. Faaliyet konuları böyle değişik olan şirketlerin bilançolarının birleştirilmesinin kolay olmayacağı ve şirketlerin gerçek durumlarını aksettirmeyeceği muhakkaktır.

3. Ana şirketin bağlı şirket üzerindeki kontrol hakkı devamlı olmalıdır. Sözgelimi; bağlı şirketin iflas durumu veya kontrol hakkını sağlayan hisse senetlerinin elden çıkarılması söz konusu ise ana şirket ile bağlı şirket arasında konsolide işlemine gidilmemelidir.

4. Ana şirketin muhasebesi ile bağlı şirketin muhasebesi arasında benzerlik olmalıdır. Örnek olarak şirketlerin hesap devrelerinin, kayıt sistemlerinin ve değerlendirme yöntemlerinin aynı olması gerekliliği gösterilebilir.¹⁴

(13) BEKTÖRE Sabri. s. 134.

(14) ÇARIKÇIOĞLU, Peyami S., s. 120.

Şayet izah edilen bu koşulların bulunmaması nedeniyle bir bağlı şirket konsolide edilmemiş ise, bu bağlı şirkete ait bilgiler ana şirketin bilançosunda ekler halinde belirtilmelidir.

V. KONSOLİDE BİLANÇONUN DÜZENLENMESİ

Konsolide bilançonun düzenlenmesinde takip edilecek işlemleri şu şekilde sıralayabiliriz :

1. Ferdi bilançolar : Ana şirket ile bağlı şirkete ait ferdi bilançolar konsolide bilançonun hareket noktasını teşkil eder. Daha sonraki bütün işlemler bu söz konusu bilançolar da mevcut durumlar göz önünde bulundurulur yapılmaktadır.

2. Azınlık Payının belirlenmesi: Ana şirket bağlı şirket hisse senetlerinin yüzde 100'nü veya yüzde 100'ünden az bir kısmını (yüzde 50 ile yüzde 100 arasında) elinde bulundurabilir. Yüzde 100'ünü elinde bulundurması halinde bağlı şirketin bütün sermayesine (varlıklarına) sahip demektir. Bu durumda ana şirketin bilançosunda görülen yatırım toplamı bağlı şirketin sermayesine eşit olacaktır (Ana şirketin yalnız bir tek şirkete yatırımda bulunmuş olması şartı ile). Ana şirket bağlı şirkete ait hisse senetlerinin özgelimi yüzde 80'ine sahip ise geri kalan yüzde 20'ye de başka hissedarlar sahip demektir. Bu yüzde 20'lik hisseye sahip hissedarların haklarına **azınlık ilişkisi** adı verilir¹⁵ ve konsolide bilançoda azınlık payı olarak pasif bölümünde gösterilir. Fakat bir borç gibi düşülmemelidir.

3. Karşılıklı ilişkilerden doğan unsurların belirlenmesi: Bindiği gibi ana şirketin yatırımları bağlı şirketin öz sermayesini (elde bulunan hisse senetlerinin miktarı kadar) oluşturmaktadır. Ayrıca ana şirket ile bağlı şirket arasında borç veya alacak ilişkileri var ise ana şirketin alacağı bağlı şirketin borcu olarak gözükecektir. İşte bu gibi karşılıklı unsurların belirlenmesi gerekir.

4. Belirlenen bu unsurların ortadan kaldırılması (elimine edilmesi) : Ana şirket ile bağlı şirketin tek bir ünite kabul edilme-

(15) Walter B. MEIGS. Charles E. JOHNSON, «Accounting The Basis For Business Decisions» (McGraw-Hill, Inc., Kogakusha company Ltd., Tokyo-1967), s. 615

si nedeniyle, aralarındaki işlemler ortadan kaldırılır ve sadece üçüncü kişilerle olan ilişkileri göz önüne alınır.¹⁶

5. Ortadan kaldırılan unsurlar dışında kalan aktif ve pasif kalemlerin toplanması: Ana şirket ile bağlı şirket arasındaki işlemler ortadan kaldırıldıktan sonra, geriye kalan aktif ve pasif kalemler (ferdi bilançolarda) toplanır ve böylece de konsolide bilanço düzenlenmiş olur.

Konsolide bilanço bağlı şirketin satın alınması sırasında düzenlenebileceği gibi, bir faaliyet dönemi sonunda da düzenlenebilir. Ayrıca ana şirket bağlı şirketin hisse senetlerini defter değerine eşit veya defter değerinin altında veya üstünde bir değerle satın alması da söz konusu olabilmektedir. Bu durumlar birer örnekle açıklanacaktır. Alınan bu hisse senetleri ister defter değerinin altında ister defter değerinin üstünde olsun ana şirketin bilançosunda maliyet değeri (alış bedeli + alış gideri) ile gösterilir. Zira yatırımda (kontrol hakkını elde etme) hisse senetleri satış gayesi taşımamaktadır.¹⁷

A) Ana Şirketin Bağlı Şirketi Satın Alması Halinde Konsolide Bilançolar:

Bu bölümde ana şirket-bağlı şirket ilişkisinin ilk tesisi sırasında düzenlenecek konsolide bilançolar incelenecektir.

1. Defter Değerine Eşit Bir Değerle Satın Alma :

A şirket K şirketinin hisse senetlerinin tamamını defter değerine eşit bir değerle 500.000,— liraya satın almıştır. A ana ile K bağlı şirketlerin ferdi bilançoları aşağıdaki gibi olup konsolide bilanço şu şekilde düzenlenecektir : (sahife 186).

Dikkat edilecek olursa ana şirketin 500.000,— liralık yatırımı ile bağlı şirketin 500.000,— liralık öz sermayesi (sermaye 400.000,— + dağıtılmamış kârlar 100.000,—) karşılıklı olarak yok edilmiştir. Çünkü bağlı şirketin öz sermayesi ana şirketin öz sermayesi içindedir.

(16) MEIGS, Walter B., JOHNSON, Charles E., s. 614.

(17) Özgül CEMALCILAR, «Genel Muhasebe Teori ve Uygulama», (Başnur Matbaası, Ankara-1972)., s. 153.

A ve K Şirketlerinin
Konsolide Bilanço Çalışma Tablosu
(Alış Tarihinde)

	A Şirketi	K Şirketi	Çıkarmalar	Konsolide Bilanço
AKTİF:				
KASA	25.000 —	10.000 —		35.000,—
BANKALAR	250.000,—	100.000 —		350.000,—
ALACAKLAR	350.000,—	240.000 —		590.000,—
MAL	500.000,—	300.000,—		800.000,—
YATIRIMLAR (K) şirketine % 100	500.000,—		(a)500.000.—	
	<u>1.625.000,—</u>	<u>650.000,—</u>		<u>1.775.000,—</u>
PASİF:				
SERMAYE				
A şirketi	1.200.000,—			1.200.000,—
K şirketi		400.000 —	(a)400.000.—	
DAĞITILMAMIŞ KÂRLAR				
A şirketi	200.000,—			200.000,—
K şirketi		100.000 —	(a) 100.000.—	
BORÇLAR	225.000 —	150.000 —		375.000,—
	<u>1.625.000,—</u>	<u>650.000,—</u>	<u>500.000.—</u> <u>500.000.—</u>	<u>1.775.000,—</u>

2. Defter Değerinin Üstünde Bir Değerle Satın Alma :

B Şirketi L şirketinin hisse senetlerinin yüzde 90 nı 650.000,— liraya satın alarak ana şirket-bağlı şirket ilişkisini tesis etmiştir. Bu alış anında L şirketinin sermayesi 500.000,— lira ve dağıtılmamış kârları 200.000,— liradır.

Dikkat edilecek olursa B şirketinin ödediği (yatırımın maliyeti) ile L şirketinin öz sermayesi (defter değeri) arasında fark vardır. Ayrıca yüzde 10'luk bir azınlık ilişkisinde mevcuttur. Konsolide bilançonun düzenlenmesi işlemine başlamadan önce bu durumlarla ilgili bazı hesaplamaların yapılması gereklidir. Şöyleki :

B şirketinin yatırım maliyeti	650.000,—
Eksi: L bağlı şirket sermayesinin % 90'ı	
500.000.— TL sermayenin % 90'ı	450.000,—
200.000,— TL dağıt. kârların % 90'ı	180.000,—
	630.000,—
Maliyetin defter değerinden fazla olan kısmı	20.000.—

Görüldüğü gibi B şirketi defter değerinden 20.000,— lira fazla ödemedeki bulunmuştur. Bu fazlalık ana şirketin bilançosunda değişik adlar altında görülebilir. Örneğin; Defter Değerinin üstündeki Maliyet Fazlası, Yatırım Farkı, Peştamliye, Yatırım Fazlası.

Azınlık Payı:

500.000,— TL Sermayenin % 10'nu	50.000 —
200.000,— TL dağıtılmamış kârların % 10'u	20.000,—
Toplam azınlık payı	70.000,—

B ana ile L bağlı şirketin ferdi bilançoları aşağıdaki gibi olup, bunlara ait konsolide bilanço şu şekilde düzenlenecektir: (sahife 188).

Çalışma tablosunda görüldüğü gibi ana şirketin 650.000,— liralık kısmı yok edilmiştir. 20.000,— Liralık kısmı ise konsolide bilançonun aktifinde «Alışta Maliyetin Defter Değerinden Fazla Olan Kısmı» adı altında gösterilmiştir. Bu fazlalık bir görüşe göre bir

B ve L Şirketinin Konsolide Bilanço Çalışma Tablosu (Alış Tarihinde)

	B Şirketi	L Şirketi	Çıkarmalar	Konsolide Bilanço
AKTİF:				
KASA	50.000,—	60.000 —		110.000,—
BANKALAR	100.000 —	140.000,—		240.000,—
ALACAKLAR	200.000 —	180.000 —		380.000,—
MAL	400.000,—	350.000 —		750.000 —
YATIRIMLAR (L şirketine % 90)				
Alışta defter Değ.	630.000,—		(a) 630.000. -	
Alışta Maliyetin defter değerinden fazla olan kısmı	20.000,—			20.000,—
	1.400.000,—	730.000,—		1.500.000 —
PASİF:				
SERMAYE				
B şirketi	1.000.000,—			1.000.000,—
L şirketi		500.000,—	(a) 450.000.—	50.000.—
DAĞITIL. KÂRLAR				
B şirketi	350.000,—			350.000,—
L şirketi		200.000,—	(a) 180.000.—	20.000.—
BORÇLAR	50.000 —	30.000,—		80.000 —
AZINLIK PAYI				70.000.—
	1.400.000,—	730.000,—	630.000.—	630.000.—
				1.500.000 —

gayrimaddi sabit kıymet —Peştamallık— olarak kabul edilmekte ve sonraki yıllarda amortismanına tabi tutulmaktadır. Diğer görüşe göre ise fazlalık maddi ve gayrimaddi sabit kıymetlere dağıtılmaktadır.¹⁸

3. Defter Değerinin Altında Bir Değerle Satın Atma:

C şirketi M şirketinin hisse senetlerinin yüzde 100'nü 1.000.000,— liraya satın alarak kontrol hakkını sağlamıştır. Alış anında M şirketinin öz sermayesi 1.200.000,— liradır. M bağlı şirketinin öz sermayesi 1.200.000,— lira olduğuna göre C ana şirketi, defter değerine nazaran 200.000,— lira az bir ödemede bulunmuştur. Bu az ödeme çeşitli nedenlerle olmaktadır, Örneğin; M şirketinin aktiflerinin olduğundan fazla gösterilmesi, piyasa dalgalanmaları. Defter değerindeki bu 200.000,— lira fazlalık değişik görüşlere göre konsolide bilançoda gösterilmekte veya gösterilmemektedir. Görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz :

a) Her ne nedenle olursa olsun fazlalık sermaye üstesinde gösterilmelidir.¹⁹

b) Fazlalığın hangi aktif unsurda olduğu bilinmekte ise o aktifin bir karşılığı (öz sermaye unsuru) şeklinde gösterilmelidir.

c) Defter değerindeki fazlalık hangi aktif unsurda ise o aktifin değerinden düşürülerek yok edilir.²⁰

Çoğunlukla fazlalığın hangi aktifte olduğu kestirilemeyeceğinden kanımca konsolide bilançoda sermaye üstesi adı altında gösterilmesi uygun olacaktır.

Bu durumda C ana şirketi ile M bağlı şirketin konsolide bilançosu aşağıdaki gibi düzenlenecektir. (sahife 190).

Konsolide Çalışma Tablosundan anlaşılacağı gibi C ana şirketinin 1.000.000,— liralık yatırımı ile M bağlı şirketinin 1.200.000 — Liralık öz sermayesinin 1.000.000,— lirası karşılıklı olarak yok edil-

(18) Leonard E. MORRISSEY, «Contemporary Accounting Problems-Text and Cases», (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J.,-1963), s. 304-96.

(19) KENNEDY, Ralph D., Mc MULLEN, Stewart Y., s. 236-37.

(20) GENTRY, JR., James A., JOHNSON, Glenn L., s. 91.

C ve M Şirketlerinin
Konsolide Bilanço Çalışma Tablosu
(Alış Tarihinde)

	C Şirketi	M Şirketi	Çıkarmalar	Konsolide Bilanço
AKTİF:				
KASA	200.000 —	200.000,—		400.000 —
BANKALAR	300.000,—	200.000 —		500.000,—
ALACAKLAR	450.000,—	300.000,—		750.000 —
MAL	800.000,—	700.000 —		1.500.000,—
YATIRIMLAR (M şirketine % 100)	1.000.000 —		(a) 1000.000.—	
	2.750.000 —	1.400.000,—		3.150.000 —
PASİF:				
ÖZ SERMAYE				
C Şirketi	2.400.000 —			2.400.000,—
M Şirketi (*)		1.200.000 —	(a) 1000.000.—	
BORÇLAR	350.000,—	200.000,—		550.000,—
SERMAYE ÜSTESİ				200.000,—
	2.750.000,—	1.400.000,—	1000.000.—	3.150.000,—

(*) M bağlı şirketin öz sermayesinde kalan 200.000,— lira konsolide bilançoda sermaye üstesi olarak gösterilmiştir.

miştir. M bağılı şirketin öz sermayesinde kalan 200.000,— lira fazlalık yukarıdaki görüşe göre sermaye üstesinde gösterilmiştir.

B) Süregelen Ana Şirket ve Bağılı Şirketin Konsolide Bilançosu :

Ana şirket-bağılı şirket ilişkisi kurulduktan sonra ana şirket ile bağılı şirketin faaliyetleri kârlı işletilir ise —ki amaç budur— dönem sonunda bağılı şirket elde ettiği kârın bir kısmını ana şirkete ve varsa diğer hissedarlara dividant olarak (karar verilmesi halinde) dağıtacaktır. Bu durum sözkonusu şirketleri iki yönde etkileyecektir :

1. Bağılı şirketin dağıtacağı dividant ödeninceye kadar ana şirketin bilançosunda «Dividant Alacakları» bağılı şirketin bilançosunun da «Dividant Borçları» adı altında görülecektir.

2. Kârın dağıtılmayacak kısmı ana şirketin kârına hissesi oranında ilave edileceğinden dağıtılmamış kârlarda bir artış olacaktır.

Bu iki durum göz önünde bulundurularak dönem sonundaki konsolide bilanço aşağıdaki verilere göre şu şekilde düzenlenecektir.

— Dönem sonunda D ana şirketinin kârı 450.000,— lira olup bunun 250.000,— lirasını dağıtacaktır.

— N bağılı şirketinin kârı 300.000,— liradır. Ancak bunun sadece 200.000,— lirasını dividant olarak dağıtacaktır.

— D ana şirketi N bağılı şirketin hisselerinin yüzde 90'nı elinde bulundurmaktadır. (Diğer veriler şirketlerin ferdi bilançolarındaki gibidir). {sahife 191/A}.

Çalışma tablosunda görüldüğü gibi konsolide bilanço dört işlemin (a, b, c, d) sonunda düzenlenmiştir. Yapılan işlemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

İşlem (a) : D şirketinin yatırımlar kalemi (1.620.000,— lira) ile N şirketinin sermayesinin (1.500.000,— lira) ve dağıtılmamış kârlarının (300.000,— lira) yüzde 90'ı karşılıklı olarak çıkarılmıştır. Geriye kalan yüzde 10 azınlık ilişkisi ise azınlık payı sütünuna aktarılmıştır.

İşlem (b): D şirketinin N bağlı şirketten 180.000,— liralık dividend alacağı N bağlı şirketin 200.000.— lira Dividant borcuyla karşılaştırılmıştır. Zira ana şirket ile bağlı şirket arasında borç ve alacak ilişkisi var ise bunlar konsolide bilançoda gösterilmez, karşılıklı olarak yok edilir. Kalan 20.000,— lira üçüncü kişilerle ilgili olduğundan konsolide bilançoda ana şirketin dividend borçlarına ilave edilmiştir.

İşlem (c): N bağlı şirketinin 300.000,— liralık kârının yüzde 90'ı ($300.000,- \times \% 90 = 270.000,-$) ana şirketine devredilmiştir. ((Alacak girişidir). Yüzde 10 ise ($300.000,- \times \% 10 = 30.000,-$) azınlığa ait olduğundan azınlık payı sütünuna aktarılmıştır.

İşlem (d): N bağlı şirketinin dağıtacağı 200.000,— lira tutarındaki kâr D ana şirketine ve azınlığa hisseleri oranında paylaştırılmıştır. D ana şirketine devredilen 180.000,— lira ($200.000,- \times \% 90$) daha önce c işleminde devredilen dönem kârını ($300.000,- \times \% 90 = 270.000,-$) 90.000,— liraya düşürmüştür ($270.000,- - 180.000,- = 90.000,-$). Azınlık payına devredilen 20.000,— lira ise ($200.000,- \times \% 10$) c işlemiyle devredilen 30.000,— lira ($300.000,- \times \% 10$) tutarındaki dönem kârını 10.000,— liraya indirmiştir. Bu durumda ana şirketin N bağlı şirketten elde ettiği 270.000,— lira tutarındaki dönem kârının konsolide dağıtılmamış kârları (azınlık payı hariç) katkısı sadece 90.000,— lira olacaktır. Azınlık payı ise dönem başına nazaran 30.000,— 20.000,— 10.000,— lira artmış olacaktır. Zira D ana şirketi 270.000,— liranın 180.000,— lirasını azınlık da (diğer hissedarlar) 30.000,— liranın 20.000,— lirasını tahsil edecektir. Böylece ana şirketin ve azınlığın bağlı şirketteki toplama payları ($\% 90 + \% 10$) 100.000,— lira artmış olmaktadır.

Konsolide çalışma tablosunda yapılan bu işlemlerden sonra dağıtılmamış kârlar tek bir kalem olarak şu şekilde gösterilebilir:

Dönembaşı Dağıtılmamış kârlar	:	400.000,—
Konsolide net kâr	:	540.000,—
Eksi: Dağıtılacak Kârlar	:	(250.000,—)
Dönemsonu Dağıtılmamış Kârlar	:	690.000,—

C) Alacak - Borç İlişkileri:

Ana şirket ile bağlı şirket arasında bazı faaliyetler sonucunda (alış-veriş, borçlanma vb.) alacak ve borç ilişkileri doğabilir. Ana

E ve M Şirketlerinin Konsolide Bilanço Çalışma Tablosu (Alış tarihinden sonraki bir dönem)

	E Şirketi	M Şirketi	Çıkarmalar		Bilanço Konsolide
AKTİF:					
ALACAKLAR (M şirketi)	270.000 —		(a) 270.000.—		
FAİZ ALACAK. (M Şirketi)	57.000—		(b) 57.000.—		
DİVİDANT ALACAK. (M Şir.)	150.000 —		(c) 150.000.—		
YATIRIMLAR					
M Şti. Tahvillerine	200.000,—		(d) 200.000.—		
M Şti. % 100	1.000.00—		(e) 1.000.000.—		
DİĞER AKTİFLER	4.323.000,—	2.000.000,—			6.323.000,—
	6.000.000,—	2.000.000,—			6.323.000,—
PASİF:					
BORÇLAR (E Şti.)		270.000,—	(a) 270.000.—		
FAİZ BORÇLARI (E Şti.)		57.000,—	(b) 57.000.—		
DİVİDANT BORÇLARI (E Şti.)		150.000,—	(c) 150.000.—		
TAHVİL BORÇLARI		200.000,—	(d) 200.000.—		
SERMAYE					
E Şirketi	3.000.000,—				3.000.000,—
M Şirketi		900.000—	(e) 900.000.—		
DAĞITILMAMIŞ KÂRLAR					
E Şirketi	500.000,—				500.000 —
M Şirketi		100.000—	(e) 100.000.—		
DİĞER PASİFLER	2.500.000,—	323.000,—			2.823.000,—
	6.000.000,—	2.000.000—	1.677.000.—	1.677.000.—	6.323.000,-

şirketin hesaplarında bağlı şirketten alacak olarak görülen bir tutar bağlı şirketin hesaplarında ana şirkete borç olarak görülür. Konsolide bilanço düzenlenirken sözkonusu bu alacak ve borçların karşılıklı yok edilmesi gerekir.²¹

Aşağıdaki ferdi bilançolara göre E ana şirketi ile M bağlı şirketin konsolide bilançosu şu şekilde düzenlenecektir: (sahife 193).

VI. SONUÇ

Konsolide bilanço ana şirket ile bağlı şirketlerin oluşturduğu ekonomik bütünün finansal durumunu gösterir. Bu bakımdan konsolide bilançonun gerçek bir faydası vardır. Ancak gerek ana şirket ve gerekse bağlı şirketler yönünden yeterli değildir. Zira söz konusu şirketlerin alacaklıları konsolide bilançodan kendilerine gerekli olan bilgileri tam olarak alamazlar. Çünkü konsolide bilanço her şirkete ait aktifleri ve pasifleri ayrıntılı olarak vermemektedir.

Konsolide bilançonun yararlı olmasını sınırlayan diğer önemli nedenleri şöylece sıralayabiliriz :

1. Konsolide bilanço iflas etmiş veya iflâsa giden bir şirketi kapsıyabilir. Bu durumda konsolide bilanço yanıltıcı olur.

2. Konsolide bilançoda yapılan bazı analizler gerçek durumu aksettirmiyebilir. Çünkü konsolide bilançodaki rakamlardan elde edilecek oranlar ortalama oranlar olacaktır.²³ Örneğin, A ana şirketi ile B bağlı şirketin çalışma sermayesiyle ilgili rakamlar aşağıdaki gibidir:

	Cari Aktifler	Cari Borçlar	Çalışma Serm. Oranı
A Şirketi (Ana)	6.000.000,—	2.000.000,—	3.0
B Şirketi (Bağlı)	3.000.000,—	2.500.000,—	1.2
Konsolide Bilanço	9.000.000,—	4.500.000,—	2.0

Görüldüğü gibi konsolide bilançoya göre çalışma sermayesi

(21) KENNEDY, Ralph D., Mc MULLEN, Stewart Y., s. 241.

(22) JOHNSON, Glenn L., GENTRY, JR., James A., s. 597.

(23) agk., s. 597.

oranı 2.0), ne ana şirketin iyi olan çalışma sermayesini (3.0) ne de bağlı şirketin kötü olan çalışma sermayesini (1.2.) göstermektedir.

3. Ekonomik bütüne dahil şirketlerin varlıkları değerlendirme metodları ve işlemleri kaydetme yöntemleri farklı olabilir. Bu durumda konsolide bilanço ilgili kişilere analizler ve karşılaştırmalar için yanıltıcı bilgiler verir.

4. Konsolide bilanço dağıtılacak dividant tutan saptanırken yararlı olmaz. Çünkü dağıtılacak dividant ferdi şirketlerin durumuna bağlıdır.²⁴

Konsolide bilançonun yararlarını sınırlayan bu nedenlere rağmen konsolide bilanço düzenlemekten kaçınılmamalıdır. Zira söz konusu nedenler, ekonomik bütüne dahil ana şirket ile bağlı şirketlerin ferdi bilançolarının konsolide bilançoya eklenmesi ile bertaraf edilebilir.

(24) GONENLÎ, Atillâ, s. 149.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BAYAR, Doğan «İşletmecilik Bilimine Giriş-Ders notları», 1971-72.
- AŞKUN, İnal Cem
- BEKTÖRE, Sabri «Konsalide Bilanço» Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi C. VI, S.I, (Başnur Matbaası - Ankara, 1970).
- CEMALCILAR, Özgöl «Genel Muhasebe Teori ve Uygulama», (Başnur Matbaası, Ankara-1972),
- ÇARIKÇIOĞLU, Peyami S. «Konsolide Finansal Tablolar», İşletme Faköltesi Dergisi C. I, S. 2, (Sermet Matbaası İstanbul, 1972).
- EGESOY, Muzaffer «Bilanço Dođuđu - Yapısı - Analizi», (Ajans Türk Matbaası, 1962 - Ankara).
- GENTRY, JR., James A. «Finney and Miller's Principles of Accounting Advanced», (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1971).
- JOHNSON, Glenn L.
- GÖNENLİ, Atillâ «Bilanço Analizi», (Sulhi Garan Matbaası Varisleri Koll. Şti., İstanbul, 1972).
- JOHNSON, Glenn L. «Finney and Miller's Principles of Accounting Introductory», (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1971).
- GENTRY, JR., James A.
- KENNEDY, Ralph D. «Finansal Durum Tabloları», çev. Atillâ Gönenli, (Sermet Matbaası-İstanbul, 1967).
- MCMULLEN, Stewart Y.
- MEIGS, Walter B. «Accounting The Basis For Business Decisions», (McGraw-Hall, Inc., Kogakusha Campany Ltd., Tokya-1967).
- JOHNSON, Charles E.
- MORRISSEY, Leonard E. «Contemporary Accounting Problems-Text and Cases», (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J., 1963).
- PATON, William A. «Muhasebenin Temelleri», çev. Mustafa Aysan (Sermet Matbaası, İstanbul, 1964).